

Biervliet, een laatmiddeleeuws centrum van zoutwinning (1° helft XVe eeuw)

door

J.A. MERTENS

Reeds herhaalde malen heeft Prof. M. Mollat een oproep gericht tot de historici, opdat zij meer belangstelling zouden betonen voor de plaats die het zout in de economische geschiedenis inneemt¹. Onder zijn impuls verscheen in 1956 in de „Revue du Nord” een vragenlijst over de geschiedenis van het zout, van de hand van J. Le Goff en P. Jeannin². In talrijke studies werd de oproep van Prof. Mollat beantwoord³. Aldus bestaat de kans dat men binnen afzienbare tijd de leemte zal kunnen vullen, waarop reeds H. Hauser wees in een beknopt doch merkwaardig overzicht van de rol die het zout in de economische geschiedenis van de moderne tijden heeft gespeeld⁴.

In hetgeen volgt hopen wij te kunnen aantonen dat in de geschiedenis van de zoutwinning in de late middeleeuwen het stadje Biervliet in Zeeuws-Vlaanderen een niet geringe rol heeft gespeeld. Toch put deze bijdrage het onderwerp geenszins uit en beperkt zich, ook in de tijd, hoofdzakelijk tot de eerste helft van de XVe eeuw. Deze beperking is niet volledig willekeurig maar werd ons door de bronnen opgedrongen. Wij moeten er op wijzen dat wij hier alleen inlichtingen hebben over een nabloei en dat bij de aanvang van de XVe eeuw de zoutproductie te Biervliet haar einde nabij is.

De voornaamste bronnen waaruit wij konden putten waren de stads-, baljuws-, en tolrekeningen van Biervliet, bewaard op het Algemeen Rijksarchief te Brussel⁵. Een voortgezet onderzoek in andere archiefdepots, in

Het is ons een aangename plicht bij het verschijnen van deze studie Prof. Dr. A. Verhulst onze welgemeende dank te betuigen voor zijn vriendelijke raadgevingen.

(1) M. Mollet, P. Johansen, M. Postan, A. Saponi, C. Verlinden. *L'économie européenne aux deux derniers siècles du Moyen-Age*, X^o Congresso internazionale di scienze storiche, Roma, 1955; Relazioni III, pp. 692 en 696.

(2) J. Le Goff, P. Jeannin, *Questionnaire pour une enquête sur le sel dans l'histoire du XIVe au XVIIe siècle*, Revue du Nord, XXXVIII, 1956, pp. 225-233.

(3) Het „83e Congrès National des Sociétés Savantes” wijdde aan de geschiedenis van het zout een zitting op 10 april 1958. De mededelingen die er werden gedaan zijn opgenomen in „Bulletin philologique et historique - année 1958”. Paris, 1959. — Zie ook J. Lejeune, *Note sur le commerce du sel à Liège du XIIIe au XVe siècle*, Revue du Nord, XXXIX, 1957, pp. 285-288. M. Delafosse, C. Laveau, *Le commerce du sel de Brouage aux XVIIe et XVIIIe siècles*, Cahiers des Annales, 1962.

(4) H. Hauser, *Le sel dans l'histoire*, Revue économique internationale, 1927, vol. 3, pp. 270-287.

(5) Algemeen Rijksarchief Brussel (ARA) Rolrekeningen 615-620, 983-997, 1987, 2024-2025. Rekenkamer (RK) 13.662, 23.308, 22.522, 32.061-32.130.

Middelburg, in Londen eventueel, zou onze gegevens waarschijnlijk op zeer gelukkige wijze kunnen aanvullen. Nochtans zijn er in de archiefstukken die ons ter beschikking stonden aanwijzingen die ons toelaten te besluiten dat Biervliet in de behandelde periode zijn belang te danken had aan de zoutwinning⁶. De stapel van vreemde biersoorten en van de kaakharing waren van aanvullend belang. Het verband tussen Biervliet en het haringbedrijf zal er nochtans ruimschoots toe bijgedragen hebben de bedrijvigheid in de zoutwinning aan te wakkeren. Alle gemeenschappen, die zich op verduurzamen toeleiden, ook degene die zich in veeteelt specialiseerden, hechtten immers groot belang aan de zoutproductie⁷. Ook in de zeepziederij en in de ledernijverheid maakte men gebruik van zout⁸. In Provence werd zout bovendien gebruikt in het verfbedrijf⁹. Het zou een onderzoek verdienen of ook in onze streken enig verband tussen lakennijverheid en zoutwinning heeft bestaan.

In Zeeuws-Vlaanderen was zoutwinning mogelijk dank zij het zouthoudend veen dat er de ondergrond vormde. Dit veen werd darinc of zelle genoemd en werd met de spade uit de ondergrond opgedolven. Nadat men deze darinc tot as had verbrand ging men over tot het spoelen van deze as met zeewater. Dit mengsel werd boven turfveren gekookt in grote pannen, waarin het zout eerst als vlies aan de oppervlakte kwam en daarna als kristallen op de bodem viel. Reeds in de XIIIe eeuw werd deze vorm van zoutwinning voor handelsdoeleinden aangewend¹⁰. Het werk en de kosten door deze bereiding veroorzaakt werden ruimschoots vergoed door de opbrengst. Wij mogen inderdaad niet vergeten dat de zoutprijs steeds hoger was dan deze van haver en soms deze van rogge, of zelfs tarwe bereikte¹¹. Het aldus gewonnen zout had een zeer goede faam en Hanze-kooplieden, Nederlanders en Vlamingen waren ervan overtuigd dat voor het haringkaken geen beter verduurzaamiddel kon worden gebruikt. Ook kon met het 'veenzout' een grotere hoeveelheid haring verduurzaam worden dan met het Franse baazout¹². Beide soorten zout werden trouwens met de grootste zorg uiteengehouden en steeds werd 'zelzout' voor de meest waardevolle producten, als bij voorbeeld boter, gebruikt. Naast het zelizout is er ook sprake van 'aschenzout' en van 'zout van zoute'¹³. De

(6) E. Gottschalk, *Historische Geografie van Westelijk Zeeuws-Vlaanderen*, dl. II, p. 44.

(7) H. Hauser, *art. cit.* pp. 275-276. Zie ook: J. Le Goff, *Orientation de Recherche sur la production et le commerce du sel en méditerranée*, Bull. Philol. et historique, année 1958, Paris, p. 164.

(8) Ch. Singer e.a. *A history of Technology*, dl. II, p. 155.

(9) J. de Romefort, *Le sel en Provence du Xe siècle au milieu du XIVe*, Bull. Philol. et historique, année 1958, Paris, 1959, p. 171.

(10) A.A. Beekman, *Het Dijk- en Waterschapsrecht in Nederland vóór 1795*; 's Gravenhage, 1905, dl. I, p. 277. — Zie ook: A. Bridbury, *England and the Salt Trade in the later Middle Ages*, pp. 10-11; W. Tellmann, *Die Salzproduktion im Hanseraum*, Hansische Studien, Berlin, 1961, pp. 61-62.

(11) C. Verlinden, J. Craeybeckx e.a. *Documenten voor de geschiedenis van prijzen en lonen in Vlaanderen en Brabant*, 1959, pp. 35 sqq.

(12) A. Bridbury, *op. cit.*, pp. 12-13.

(13) ARA, RK. 32177 f° 2.

bereiding van het zelzout, waarover de rekeningen weinig meedelen, hing dus in grote mate van het turfsteken af. Begrijpelijkerwijze hield dit een groot gevaar in. Het turfsteken kon immers gemakkelijk oorzaak van dijkbreuk worden indien men zonder overleg te werk ging. Talrijke reglementen stellen dan ook de wijze vast waarop de veenontginning mag plaatshebben. Bovendien moest ze vroeg of laat uitgeput geraken.

Niettegenstaande de grote hoeveelheden 'darinc' of 'zelle' die werden weggenomen¹⁴, scheen er in het begin van de 15e eeuw voor eventuele uitputting nog geen gevaar te bestaan. Integendeel, in 1439-40 nog tracht Biervliet het monopolie van de zoutwinning te verkrijgen ten nadele van Axel, Oostburg, Sluis e.a. Uit deze strijd om het monopolie blijkt dat Biervliet niet de enige stad in Zeeuws-Vlaanderen was waar aan zoutwinning aandacht werd besteed¹⁵. Tevens is het een duidelijk bewijs voor het feit dat er nog voldoende 'grondstofvoorraden' gemakkelijk te Biervliet konden worden aangevoerd¹⁶. Het staat immers vast dat bij het begin van de XVe eeuw Hollandse en Zeelandse kooplieden de grootste hoeveelheid zelas te Biervliet aanvoerden, waar dan de eigenlijke bereiding plaats had¹⁷. Eén der centra van de grondstofproductie was waarschijnlijk 'Moerspeye' bij Axel¹⁸. Nochtans hebben de dijkbreuken van 1477 de op dat ogenblik waarschijnlijk reeds verminderde grondstoffen, voor een groot deel onbereikbaar gemaakt voor de zieders. Deze gebeurtenissen hebben de raffinerij van grof zout, dat reeds vroeger uit Frankrijk en Spanje werd ingevoerd, in grote mate bevorderd. Dit product werd door de tijdgenoten „zout van zoute" genoemd. Later blijft zijn productie één der voornaamste bronnen van inkomen voor Zeeland¹⁹. In 1478-79 is er — misschien wel ingevolge het verloren gaan van grondstoffen — sprake van zout dat gezied wordt „in nieuwechede"²⁰.

Delen de rekeningen ons weinig mee over de techniek van de zoutwinning, ze zijn een zeer voorname bron voor de studie van de economische en sociale rol door het zoutbedrijf gespeeld. In de stadsinkomsten van Biervliet springt vooral het aandeel van de zoutindustrie in het oog. In 1404-

(14) ARA, RK. 32061 f° 20 v°; deze rekening werd gedeeltelijk uitgegeven door W. Prevenier. Stads- en kasselrijrekeningen als bronnen voor lokale geschiedenis, Oostvl. Verb. Kringen v. Geschiedenis, Voorlichtingsreeks nr. 25, Gent 1960 en Appeltjes van het Meetjesland 1959, pp. 55-85.

(15) E. Gottschalck, *op. cit.*, dl. II, p. 246. — Reeds in 1383 werd de zoutzieders van Biervliet en Oostburg een belasting opgelegd ten behoeve van het garnizoen te Biervliet (ARA, rolrekening 2024) — Zie ook: Gilliodts-Van Severen, L., *Cartulaire de l'Ancien Grand Tonlieu*, t. I, p. 74 en ARA, *Trésor de Flandre*, série I, nrs. 1200-1201.

(16) ARA, RK. 32133, f° 2.

(17) R. Degrijse, *Het begin van het haringkaken te Biervliet (± 1400)*, Ann. Soc. Emul. Brugge, 1958, p. 78.

(18) ARA, RK. 32082 f° 9. — Zie over veenvoorraden: E. De Reu, *Historisch-Geografisch Onderzoek betreffende de moergronden*, Jaarboek van de Oudheidkundige Kring „De Vier Ambachten", 1960-61, p. 37.

(19) W. Brulez, *De Zoutinvoer in de Nederlanden in de 16e eeuw*, Tijdschr. voor Geschiedenis, 1955, pp. 181-192. — Zie voor invoer in Engeland van uit Zeeland komend zout in de late Middeleeuwen: N. Kerling, *Commercial Relations of Holland and Zeeland with England*, Leiden, 1954, pp. 101-102.

(20) ARA, RK. 32177, f° 2.

1405 overtreft de taks die op de zoutziederijen geheven wordt aanzienlijk de globale opbrengst van de stadsassisen²¹. Inderdaad wordt in bovenvermelde stadsrekeningen een post aangetroffen die luidt: „Ontfanc up den scoude assys te voren omme den nood van der stede als van den jare mcccc ende vive xvii d.gr. vander scouden van den hierna volghende personen”. De opbrengst is 388 lb.4s.5d.gro. De gezamenlijke opbrengst van de andere assisen: 338 lb.gro²². Dr. E. Gottschalk heeft terecht deze post in verband gebracht met de watersnood van 1404. Wij kunnen nochtans niet met haar akkoord gaan wanneer zij 'scouden' interpreteert als schuiven, wat nochtans duidelijk uit haar tekst blijkt²³. Bedoeld wordt immers de „scoude daer men mede sied”²⁴ en nog later — want deze rubriek is achteraf blijven bestaan — wordt het de „scouwe daer zij mede zullen zieden”²⁵. Het is duidelijk dat hier plaatsen van zoutbereiding worden bedoeld waar de verdamping met behulp van vuur werd verricht²⁶. Wij hebben trouwens de indruk dat de post „uutghevene van waken jeghen tvier” bij stormgevaar met deze verrichting in verband mag worden gebracht²⁷. De ziederijen waren immers in de onmiddellijke nabijheid van de stad gelegen, zodat het uitslaan van de talrijke vuren in de ziederijen gemakkelijk brand kon veroorzaken. Het feit dat deze waken zeer dikwijls door leden van het zoutmetersambacht worden gedaan²⁸ pleit voor de boven gegeven interpretatie alsmede voor het groot aantal stadsbewoners waaraan het zoutbedrijf een bestaan verschafte.

Te oordelen naar de taksen werd bij de zoutverkoop te Biervliet onderscheid gemaakt tussen de verkoop aan poorters van de stad zelf en verkoop aan vreemden. Het innen van deze belastingen werd, zoals gewoonlijk in de middeleeuwen, verpacht aan de meest biedende. Zoals gezegd maakte men onderscheid tussen de pacht „vanden xii gro. vanden honderde van den zoute” die betrekking heeft op het zout dat de „poorters deen jeghen den anderen copen”²⁹ en de pacht „vanden iiiii gr. vanden honderden vanden zoute”³⁰ die steeds voorkomt onder de ontvangsten uit de „nieuwe pachten” voortkomend. Op 19 februari 1407 (n.s.) was immers door de hertog een octrooi toegekend aan de stad waarbij dit ongeld samen met dat van turf, haring e.a. werd ingesteld. Het werd geheven op „elken c hoet souts dat vremde lieden copen ende ontfaen binnen der stede”³¹

(21) ARA, RK. 32061, f° 11 en 11 v°.

(22) ARA, RK. 32061, f° 11 v° en f° 14.

(23) E. Gottschalk, *op.cit.*, dl. I, p. 207.

(24) ARA, RK. 32065 f° 8 v°.

(25) ARA, RK. 32071, f° 8.

(26) Ook R. Degrijse schijnt deze interpretatie aan te nemen in zijn artikel: *Wilem Beukel en het begin van het kaken. Een antwoord.* (Bijdragen voor de geschiedenis der Nederlanden, dl. XV (1960) p. 217-221) waar hij spreekt over „schouwen voor zoutziederij”, zonder hierbij uitdrukkelijk te vermelden hoe hij de term 'schouwen' interpreteert.

(27) ARA, RK. 32060 sqq (passim).

(28) ARA, RK. 32126 f° 13 v°.

(29) ARA, RK. 32062 f° 1 v° en RK. 32073 f° 7 v°.

(30) ARA, RK. 32073 f° 8.

(31) ARA, RK. 32064 f° 2, 2 v° en RK. 32065 f° 10; de hoet is een inhoudsmaat die vooral voor granen werd gebruikt; ze schommelt grosso modo tussen 100 en

en was verleend voor een termijn van drie jaar. Door een open brief van 30 juli 1409 werd dit ongeld voor drie jaar verlengd³². Nadien bleef het bestaan tot na de Gentse opstand: in 1454 verdwijnt het zonder enig spoor na te laten³³. Afgaande op de gegevens van de stadsrekeningen kunnen wij de zoutproductie bij benadering berekenen. Tevens geeft de vergelijking van de opbrengst van de beide voormelde ongelden ons een goed inzicht in de verhouding van de productiebestemming van het Biervlieter zout.

Om de zoutverkoop te Biervliet te schatten zijn de posten betreffende de zoutassisen van het grootste belang. Immers, telkens wordt ons de taks per honderd hoet meegedeeld. Uit de vergelijking van deze cijfers met het bedrag door de pachter aan de stad betaald, kunnen wij afleiden welke minimum-verkoop de assisenpachter veronderstelde. In het dienstjaar 1422-1423 bij voorbeeld veronderstelde Jan Bramaerd, die de assisen van de zoutverkoop aan poorters had gepacht dat het minimumverbruik te Biervliet zelf 2900 hoet zou zijn, vermits hij voor de pacht 29 s.gr. aan de stad betaalde³⁴. Jacob Snouc, die het ongeld van de verkoop aan de vreemdelingen pachtte, betaalde aan de stad 6 lb. 8s. 4d.gr. Vermits de taks in deze sector slechts 4 gr. per honderd hoet bedroeg, schatte hij de minimumverkoop op 38.500 hoet³⁵. De zoutproductie met het oog op verkoop aan vreemden bedroeg dus ongeveer 93% van de totale productie die op minimum 41.400 hoet werd geschat door de tijdgenoten. Deze productie dient ongetwijfeld als zeer hoog te worden beschouwd en het hoeft dan ook geen verwondering te wekken dat Biervliet een deel van zijn productie kon uitvoeren naar Engeland³⁶. De productie was nog hoger in 1407-08, 1409-10, 1411-12, en 1413-14³⁷. Later werd ze niet meer overtroffen.

Ook het zoutverbruik te Biervliet zelf is aanzienlijk. Het past hier te bedenken dat de stad een centrum van haringindustrie was, waar jaarlijks duizenden kilogrammen haring werden ingevoerd³⁸. Een relatie tussen visserij, zoutwinning en zoutverbruik is hier duidelijk waar te nemen.

Hoewel wij ons, zoals gezegd, hoofdzakelijk tot de eerste helft van de XVe eeuw beperken, dient nochtans vermeld te worden dat de zoutproductie ook in het laatste kwart van de eeuw nog belangrijk is. Volgens de pachtopbrengst van het „in nieuwecheden” geziende zout bedraagt ze in 1478-79 ongeveer 33.850 hoet³⁹. Deze, op dat ogenblik uitzonderlijke productie, is zeker geen „zelzout”. Daarvoor pleit niet alleen de terminolo-

150 l. naargelang de plaats. De maat die te Biervliet werd gebruikt benaderde de Brugse hoet (voor granen: 172 l.), doch was wsl. iets kleiner: ARA, RK. 32102 f° 7 v° en f° 8.

(32) ARA, RK. 32065 f° 9 v°.

(33) ARA, RK. 32094 sqq.

(34) ARA, RK. 32073 f° 7 v°.

(35) ARA, RK. 32073 f° 8.

(36) A. Bridbury, *op. cit.*, pp. 100-101; 117.

(37) ARA, RK. 32064 f° 2 v° — RK. 32065 f° 10 — RK. 32066 f° 1 v° en 9 v° — RK. 32068 f° 15. Zie ook grafiek I.

(38) ARA, RK. 23308 f° 1 - f° 3; f° 5 - f° 7. — Zie R. Degryse, *De Biervlietse kaakharingproductie in de jaren 1426 en 1427*, Mededelingen van de Marine-Academie, XIII, 1961, pp. 43-58.

(39) ARA, RK. 32117 f° 2.

gie „in nieuwecheden” maar ook de steeds verminderende opbrengst van het ongeld op de „zelle”, die in de zeventiger jaren van de eeuw nog slechts 3% bereikt van de opbrengst uit het begin van die eeuw⁴⁰. Toch lijkt deze grote productie aanvaardbaar als we weten dat Biervliet tijdens de tachtiger jaren van de XVe eeuw herhaaldelijk processen voerde met Axel voor wat haar voorrechten in de zoutproductie betreft⁴¹. De hardnekkigheid waarmee de stad zich tegen mogelijke concurrentie te weer stelde wijst hier nogmaals op het belang dat de zoutproductie voor Biervliet had. Nochtans was, zoals gezegd, op dat ogenblik de grote bloei reeds voorbij.

Instructief is de vergelijking met de belangrijkste Franse Atlantische zouthavens: Nantes en Rouen⁴². De gegevens die ons voor deze steden ter beschikking staan laten toe te berekenen dat de Biervlieter productie in 1422-23 gelijk was aan 30% van wat te Nantes en aan meer dan de helft van wat te Rouen werd ingevoerd. Wanneer wij er nu rekening mee houden welk ontzaglijk hinterland beide Franse steden bevoorraadden — te Rouen bedroeg het voor eigen verbruik weerhouden zout nog geen 10% van de totale invoer — komt het belang van Biervliet als zoutcentrum duidelijk in het licht te staan. Het aantal ziederijinstallaties (scouwen) is ongeveer 300⁴³. Hieruit kunnen wij de productie per „scouwe” berekenen, die voor 1422-23 op ongeveer 138 hoet mag worden geschat. De voornaamste zoutzieders bezaten 10 à 20 scouwen⁴⁴. De gemiddelde productie van hun bedrijf bedroeg bijgevolg 1400 à 2800 hoet. De technische middelen van die tijd in acht genomen, mag dit als zeer belangrijk aangezien worden.

De presenten, die te Biervliet aan hooggeplaatste of verdienstelijke personen werden uitgereikt bestonden voor een groot deel uit wijn. Nochtans had reeds in de XVe eeuw de gewoonte aan bepaalde aanzienlijke personen zoutpresenten toe te kennen, ingang gevonden⁴⁵. Ook later werd deze gewoonte behouden en zelfs uitgebreid⁴⁶. De zoutpresenten werden vervoerd per schip of te land⁴⁷. Zij waren verpakt in zakken die door de stad werden gehuurd⁴⁸.

Van 1428 af verschijnt het Biervlieter zout regelmatig in de Londense Customs Accounts⁴⁹ en nam ten minste 10% van de import te Londen voor zijn rekening⁵⁰. Wij weten met zekerheid dat eveneens zout naar Rijsel, Gent, Kortrijk, Ieper en de Baltische landen werd vervoerd⁵¹. In 1439-40

(40) ARA, RK. 32061 sqq. en 32111 sqq.

(41) ARA, RK. 32120 f° 10 v° — RK. 32125 f° 9 en 9 v°.

(42) M. Mollat, *Le commerce maritime normand à la fin du moyen-âge*, Paris, 1952, pp. 304-305. Voor Nantes in de XVIe eeuw: Bougouin, E., *Nantes, port du sel au XVIe siècle*, Ann. d'hist. écon. et soc., VIII, 1936, pp. 140-150.

(43) ARA, RK. f° 8 - f° 9.

(44) ARA, RK. 32061 f° 13; RK. 32071 f° 8 - f° 9.

(45) ARA, Rolrekening 1987.

(46) ARA, RK. 32061 sqq.

(47) ARA, RK. 32062 f° 14 v°; RK. 32061 f° 21 v°; RK. 32082 f° 11 v°.

(48) ARA, Rolrekening 1987 en RK. 32072 f° 3 v°.

(49) A. Bridbury, *op. cit.*, pp. 100-101.

(50) Id., *ibid.*, p. 117.

(51) ARA, RK. 32061 f° 21 v°; RK. 32102 f° 7 v°.

A. Bridbury, *op. cit.*, p. 100. - Zie ook R. De Reu, *art. cit.*, p. 53.

werd door bemiddeling van het stadsbestuur 612 hoet zout verkocht aan Jan Turpinus, koopman van Douai⁵². Ook de Vlaamse steden die aan visserij deden, zoals Nieuwpoort, Oostende en Blankenberge, zullen er waarschijnlijk beroep op gedaan hebben⁵³. Ten slotte is het niet onwaarschijnlijk dat het Biervlieter zout tot in Scanië een afzetgebied vond⁵⁴. In de tweede helft van de 15e eeuw was de Biervlieter productie nochtans volledig haar hoogtepunt voorbij en in de 16e eeuw verschoof de zoutnijverheid voor een groot deel naar Zeeland⁵⁵.

Wij zezen reeds op de belangrijkheid van de zoutprijs. Gerekend aan 30 gro. per hoet was het jaarlijks bruto-product van de zoutverkoop ongeveer 5000 lb. In verhouding met dit cijfer was de fiscaliteit eerder gering. Zelfs indien wij de taks op de „scouwen” geheven als zoutbelasting beschouwen, bereikt de fiscaliteit amper 8%. Nochtans past het hier te bedenken dat de verkoopprijs van 30 groot slechts bereikt werd op de Brugse markt, na het in rekening brengen van talrijke lasten, en dat de prijs waarop de Biervlieter assisen werden geheven waarschijnlijk lager was. Indien dit werkelijk zo was, moeten wij de fiscaliteit hoger schatten⁵⁶.

Naast de fiscaliteit waren meet- en vrachtkosten van groot belang voor het bepalen van de zoutprijs. Bij een kostprijs van 30 gr./hoet te Biervliet verhoogde deze bij vervoer naar Gent, Kortrijk en Rijsel respectievelijk met 10 à 15%, 30% en 40%⁵⁷. Het vervoer schijnt bij voorkeur per schip te gebeuren. Het aandeel van de vrachtprijs in de kostprijs van Biervlieterzout op een vreemde markt verschilde uiteraard naargelang de kostprijs te Biervliet, de afstand en de wijze van vervoer.

In de eerste twee decennia van de XVe eeuw schommelt de zoutprijs op de Brugse markt tussen 44 en 22 gro. per hoet⁵⁸. Hieruit blijkt dat in zoutdure jaren de prijs 100% hoger was dan in de goedkoopste jaren. Deze schommeling is zeer belangrijk, vooral als wij weten dat de prijs van een voedingsmiddel van zo primordiaal belang als tarwe, in dezelfde periode schommelt tussen 36 en 84 gr. per hoet⁵⁹. Het waardeverschil tussen de goedkoopste en de duurste prijs is dus 133% wat niet zoveel meer is dan het waardeverschil dat voor zout kon vastgesteld worden.

Van belang ook is de vergelijking tussen de curven van de tarwe- en

(52) ARA, RK. 32082 f° 5 en f° 7.

(53) R. Degrijse, *De Vlaamse haringvisserij in de XVe eeuw*, Ann. soc. Emul. Brugge, 1951, pp. 116-133.

(54) A. Bridbury, *op. cit.*, p. 98.

(55) Een XVIe eeuwse druk geeft de concordantie van zoutmaten van Axel en Hulst met deze van verscheidene grote centra. Een Biervlieter maat is nochtans niet aangegeven. Het stadje had op dat ogenblik waarschijnlijk alle belang verloren. (De drooge, natte ende langhe maten als van coren, haver, wijn, bier, harinc, sout... Antwerpen, z.d.).

(56) Zie over de zoutfiscaliteit in Frankrijk en haar verbreiding: G. Dupont-Ferrier, *Etudes sur les institutions financières de la France à la fin du Moyen-Age*, Paris, 1930-32, dl. II, p. 102. — Voor Luik: J. Lejeune, *art. cit.*, p. 268. - Zie ook ARA, RK. 2706 f° 19.

(57) ARA, RK. 32061 f° 21 v°; RK. 32062 f° 14 v°; RK. 32072 f° 23.

(58) C. Verlinden, J. Craeybeckx e.a., *op. cit.*, p. 45.

(59) Id., *ibid.*, p. 35.

zoutprijzen in de eerste decennia van de door ons behandelde periode⁶⁰. Hieruit blijkt dat met een hoge tarweprijs vaak een lage zoutprijs overeenstemt en omgekeerd. Mogen wij dit verklaren door het groter onmiddellijk belang van tarwe? In jaren van hongersnood is de bevolking er toe geneigd al haar geld aan brood te besteden; de afzetmogelijkheden voor zout verminderen; de producent is tot relatieve prijsdaling verplicht. Dat de prijzen nog een zekere hoogte houden is in grote mate te danken aan vreemden uit minder geteisterde streken die het zout naar waarde blijven schatten. Na een hongersnood wordt het verduurzaammiddel bij uitstek dubbel naar waarde geschat: de prijzen gaan in stijgende lijn⁶¹. Ook voor de volgende decennia schijnt de zoutprijs in crisisjaren (1432, 1438, 1455) eerder aan de lage kant te liggen. In 1481 en 1489 nochtans zijn ook de zoutprijzen zeer hoog. Misschien mogen wij de verklaring hiervoor zoeken in de aard van de crisis, die in beide gevallen veel minder aan de slechte weersomstandigheden dan wel aan oorlog en ziekte te wijten was⁶². Als natuurlijk gevolg hiervan hadden de industrieproducten zowel te lijden als de veldproducten. Zowel zout- als tarweaanbod verminderden. De prijzen van beide producten hadden de neiging in dezelfde zin te evolueren.

Bovendien hangt deze duurte waarschijnlijk samen met commerciële moeilijkheden met Engeland en Frankrijk, waardoor o.a. de invoer van het baaizout tijdelijk onderbroken werd. Het onderbreken van deze invoer op een ogenblik waarop de inlandse productie zeker niet meer in de behoeften kon voorzien, zal de zoutprijzen ongetwijfeld de hoogte hebben ingejaagd. De muntinflatie zal van haar kant in niet geringe mate voor de prijsstijging verantwoordelijk zijn, terwijl de onophoudelijke moeilijkheden met Maximiliaan alle politieke en economische zekerheid wegnamen⁶³. Voor zover Zeeuws-Vlaanderen nog betekenis had als centrum van zoutproductie, zullen de rampen die deze streek in het algemeen en Biervliet in het bijzonder teisterden⁶⁴ zeker niet van aard geweest zijn de zoutprijzen enigszins te helpen drukken.

Voor wat de normale tegenstelling tussen zout- en tarweprijzen aangaat, zijn door E. Bougouïn belangrijke vaststellingen gedaan over de aankoop van zout binnen één jaar. Deze is vooral belangrijk van oktober tot januari; dus tijdens het visseizoen; dit is echter ook de periode waarin de graanprijzen het laagst waren en eventuele graantekorten zich nog niet nijpend lieten voelen⁶⁵.

Tenslotte nog een woordje over de zoutproducenten. Al de voornaamste ingezetenen van de stad behoren tot deze bevolkingsgroep. Een zoutkeet vertegenwoordigde ongeveer een kapitaal van 30 à 40 lb. par., hetgeen

(60) Zie grafiek II.

(61) Ibid.: zoutprijzen in 1410-1419.

(62) L. Gilliodts-Van Severen, *Inventaire des archives de la ville de Bruges*, Table, pp. 189 en 441 sqq.

(63) R. Van Uytven, *La Flandre et le Brabant „Terres de Promission” sous les ducs de Bourgogne?*, Revue du Nord, 1961, pp. 289 en 306.

(64) E. Gottschalck, *op. cit.*, dl. II, pp. 111 en 114. — ARA, RK. 32124 sqq.

(65) E. Bougouïn, *La navigation commerciale sur la Basse Loire au milieu du XIVe siècle*, Revue historique, 1935, p. 487.

overeenstemt met het loon van 75 werkdagen van een vakman in die tijd ⁶⁶. In een periode met geringe geldvoorraad en met geringe omloopsnelheid van geld is dit zeker een niet te verwaarlozen kapitaal. Het is eens te meer duidelijk dat de rijksten ook de machtigsten zijn. In 1417-18 zijn tenminste 9 van de 11 leden van het stadsmagistraat zoutzieders ⁶⁷. Ook in 1443-44 is deze verhouding nog dezelfde ⁶⁸. Dit wijst op het overwegend sociaal en politiek belang van het zoutziedersberoep. Tevens vinden wij hier nogmaals de bevestiging dat de zoutindustrie „het” bedrijf was te Biervliet.

Het ziedersambacht was in 1411-12 blijkbaar nog niet gesloten: Jan f. Piers wordt dat jaar „in vrijhede vanden ziedambachte ontfanghen”. Dit kostte hem 10 s.gr. ⁶⁹. Het uitoefenen van een beroep was aan de leden van het stadsmagistraat niet verboden. Herhaaldelijk treden schepe-
nen op als zoutzieder of zouthandelaar in het jaar van hun ambt ⁷⁰.

De bronnen die ons ter beschikking staan weerspiegelen aldus de vitale rol van het zoutbedrijf voor Biervliet. Midden in wat „the age of contraction” wordt genoemd, kende het stadje Biervliet door zijn zoutindustrie nog een belangrijke bloei in de eerste helft van de XVe eeuw. Op dat ogenblik overtreft het Oostburg, Muide, Blankenberge, Oostende, Gistel en Torhout nog in belangrijkheid ⁷¹. Wij mogen gerust beweren dat, voor wat de zoutproductie betreft, Biervliet een centrum van Europese betekenis was, dat zowel Vlaanderen als verder afgelegen streken in zeer belangrijke mate in hun zoutbehoefte voorzag. Ook later behield Biervliet waarschijnlijk ten minste een regionale betekenis, terwijl wij geredelijk mogen aannemen dat in de XIVe eeuw de belangrijkheid van de zoutproductie te Biervliet even groot was als tijdens de eerste decennia van de XVe ⁷². De vaststelling, dat er, naast de lakenproductie, nog andere Vlaamse waren van Europese betekenis bestonden, kan misschien een aansporing zijn tot het bestuderen van producten, die, wegens het overwicht van de lakenindustrie, nog geen belangstelling genoten.

(66) ARA, RK. 13662: rekening van Philips van Crane, (1386)-1390 f° 6 v°; rekening van Maes Sconejans, 1392-1394, f° 5 v°. — Zie over de loonprijs: ARA, RK. 42539 f° 98 en f° 98 v°.

(67) ARA, RK. 32071 f° 7.

(68) ARA, RK. 32083 f° 1.

(69) ARA, RK. 32066 f° 1 v°.

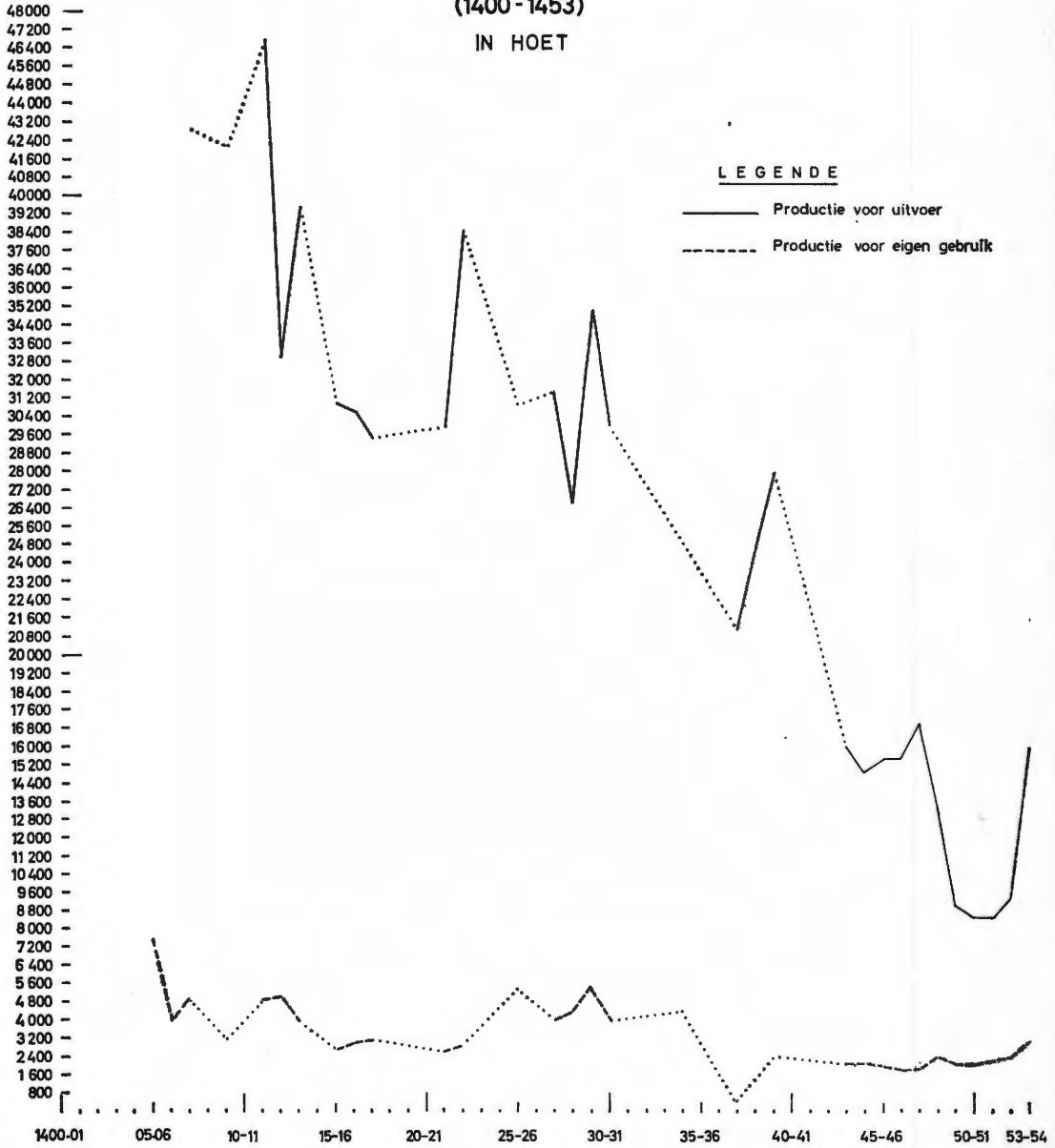
(70) ARA, RK. 32127 f° 1 en f° 5 v°.

(71) L. Gilliodts-Van Severen, *op. cit.*, dl. IV, p. 329.

(72) E. Gottschalk, *op. cit.*, dl. II, p. 1.

Grafiek I

ZOUTPRODUCTIE TE BIERVLIET
(1400-1453)
IN HOET

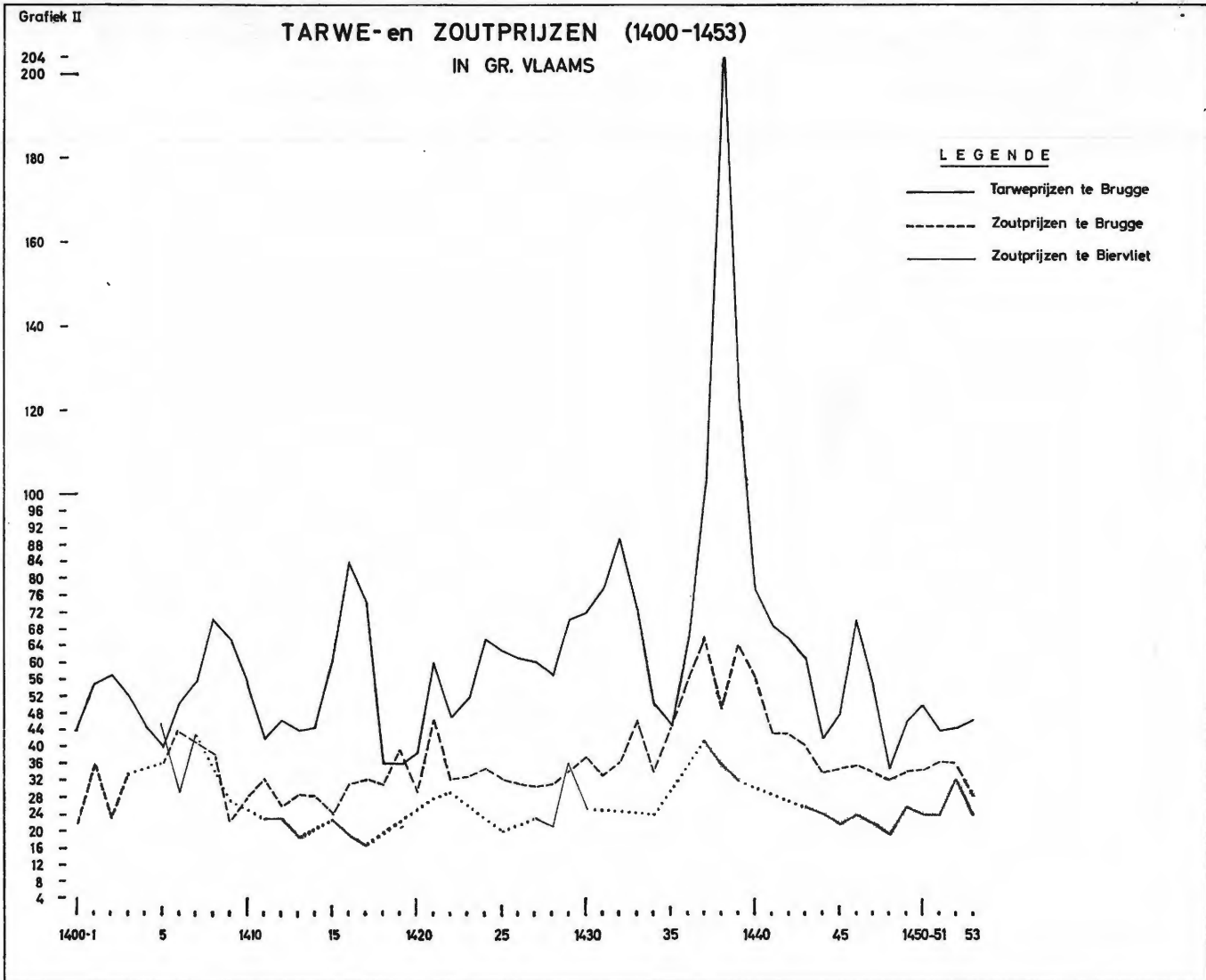

Cijfers behorende bij de grafieken.

Voor de tarwe- en zoutprijzen te Brugge : zie : Verlinden, Craeybeckx e.a., *op. cit.*, pp. 35-36 en 45-46.

Voor de zoutproductie en zoutprijzen te Biervliet : zie hierbijgevoegde tabel.

<i>Jaar</i>	<i>productie voor eigen verbruik belast XII grol honderd hoet.</i>	<i>productie voor uitvoer belast IV grol honderd hoet.</i>	<i>zoutprijs / hoet in gro Vlaemsch.</i>
1405-06	7600 hoet	—	46 gro
1406-07	4000	—	29
1407-08	5000	43000 hoet	43
1408-09	—	—	—
1409-10	3200	42000	27
1410-11	—	—	—
1411-12	4850	46550	23
1412-13	5000	33000	23
1413-14	4000	39600	18½
1414-15	—	—	—
1415-16	2800	31000	23
1416-17	3100	30500	19
1417-18	3200	29500	16½
1418-19	—	—	—
1419-20	—	—	—
1420-21	—	—	—
1421-22	2700	30000	28
1422-23	2900	38500	29
1423-24	—	—	—
1424-25	—	—	—
1425-26	5400	31000	20
1426-27	—	—	—
1427-28	4000	31500	23
1428-29	4300	26500	21
1429-30	5500	35000	36
1430-31	4000	30000	25
1431-32	—	—	—
1432-33	—	—	—
1433-34	—	—	—
1434-35	4333	25000	24
1435-36	—	—	—
1436-37	—	—	—
1437-38	400	21000	42
1438-39	—	24750	36
1439-40	2400	28000	32
1440-41	—	—	—
1441-42	—	—	—
1442-43	—	—	—
1443-44	2100	16000	26

<i>Jaar</i>	<i>productie voor eigen ver- bruik belast XII grol honderd boet.</i>	<i>productie voor uit- voer belast IV grol honderd boet.</i>	<i>zoutprijs / boet in gro Vlaemsch.</i>
1444-45	2100	15000	24
1445-46	2000	15500	22
1446-47	1900	15500	24
1447-48	2000	17000	22
1448-49	2400	13500	19
1449-50	2100	9000	26
1450-51	2100	8500	24
1451-52	2300	8500	24
1452-53	2400	9300	32
1453-54	3100	16000	32